

Ajan ja tilan suhteiden tarkastelua eurooppalaisissa kaupungeissa¹

JUSSI S. JAUHIAINEN

Maantieteen laitos, Turun yliopisto (Suomen Akatemia)

Cosimo Piovaseo di Rondö, 1700-luvun loppupuolella elänyt aatelispoika, asettui hierarkiaan ja traditioihin sitoutunutta Paroni-isäänsä vastaan ja kiipesi puuhun. Erikoista oli, että Cosimo päätti elää puissa normaalia elämää laskeutumatta maahan. Hänen mielestään maailman ja sen asukkaat näki ylhäältä paljon paremmin ja etäisyyttä ottamalla oli helpompi ymmärtää maankamaran tapahtumia. Aikansa puussa elettyään ja seurattuaan ihmisten elämää, hän huomasi epäkohtia, moniakini, vaikka puussa asuminen ei muutoin rajoittanut hänen elämäänsä. Cosimo oli kiusallisessa tilanteessa, sillä aina oli tietty etäisyys hänen ja maan asukkaiden välillä, mutta periaatteensa vuoksi hän jäi puihin loppuiäkseen. Mikäli hän olisi laskeutunut ihmisten luo, niin hän olisi löytänyt itsensä monien intressien keskeltä, eikä hyvien ja huonojen seikkojen eroittaminen olisikaan ollut enää niin selkeää ja yksinkertaista. Ihmiset, joiden puuhailua hän seurasi puusta käsin, olivat todellisia ihmisiä, joiden välillä oli niin kiistoja kuin sopua sekä iloja ja suruja. Maailma ei ollut yksiselitteinen. Tämä on tarina, jonka Italo Calvino (1957) on kertonut kirjassaan »*Il barone rampante*», joka on suomennettu nimellä »Paroni puussa».

Tutkimukseni aiheena on kaupunkien kehitys ajassa ja tilassa sekä kaupunkisuunnittelu, kaupunkiuudistus ja kaupunkipolitiikka. Olen tarkastellut näitä kolmen eurooppalaisen esimerkin avulla, jotka ovat Espanja, Katalonia ja Barcelona, Iso-Britannia, Wales ja Cardiff sekä Suomi, Turun seutu ja Turku. Vaikka kyseessä onkin pitkälle kaupunkien historiaa luotaava tutkimus, niin yhtenä kohteena oli tutkimieni kaupunkien keskusta-alueiden uudistus 1980- ja 1990-luvuilla liittyen restrukturaatioon, katkokseen ja uudelleenrakentumiseen yhteiskuntakehityksessä. Erityisenä mielenkiinnon kohteena olivat historiallisesti, sosiaalisten ongelmien ja uudistuksen kautta rajautuvien sisäkaupunkien uudistamisprojektit. Haluan tässä yhteydessä esittää joitakin huomioita niin tutkimukseni teemoista ja sen päätuloksista kuin itse tutkimusprosessiin liittyvistä seikoista. Tutkimukseni on ollut matka maasta puuhun, mutta Cosimosta poiketen myös takaisin maahan, mihin palaan hieman tuonnempana.

Historian representaatio: kaupunkisuunnittelu, -uudistus ja -politiikka

Kaupunkisuunnittelu, kaupunkiuudistus ja kaupunkipolitiikka ovat kolme kaupunkien kehitykseen liittyvää piirrettä, joita on vaikea tarkastella toisistaan erillään, lisäksi ne muuttuvat tilallisten ja ajallisten käytäntöjen suhteen. Mikäli kaupunkipolitiikkaa lähdetään tarkastelemaan sanan »politiikka» määrittelystä käsin, niin se on kaupunkiin liittyvien yhteisten asioiden käsittelyä. Tämä ei kuitenkaan sulje mitään pois, eikä toisaalta edes kuvaa kaupunkipolitiikan laajuutta. Kaupunkipolitiikka ei ole uusi ilmiö ajateltaessa kaupunkien kehittämistä, niin kuin eivät ole uudistus tai suunnittelukaan. Voimme ajatella vaikkapa kreikkalaisten kaupunkivaltioiden kehittämistä jo vuosituhansia sitten. Mikä sitten on hyvää kaupunkipolitiikkaa ja mitä nämä yhteiset asiat ovat? Ajan ja tilan suhteiden tarkastelu kaupunkitilassa on yksi ratkaisu, jonka avulla voidaan syventää nykypäivän arviointia.

Siirrymme ajassa noin puoli vuosituhatta taaksepäin Toskanan seuduille ja tarkemmin Sienan pikkukaupunkiin. Siellä raatihuoneen (Palazzo Pubblico) yhtä seinää koristaa kenties ensimmäinen tarkka kaupunkimaiseman kuvaus. Ambrogio Lotenzettin teoksessa Rauhan allegoria (L'allegoria della pace) vuodelta 1339 konkretisoidaan myös tavoitteellinen kaupunkisuunnittelu ja sen toteutus uudistuksen avulla. Siihen liittyy kaksi maalausta, jotka tunnetaan nimillä Hyvä ja Huono Hallinto / Rauha ja Sota (*Buon Governo e Cattivo Governo / Pace e Guerra*). Toisessa maalauksessa kaupunki on vauras ja sen asukkaat ja hallitsijat tyytyväisiä, toisessa kaupunki ja sen asukkaat ovat ajautuneet kurjuuteen. Tätä maalausta tuntemattomat joutuvat kuvittelemaan, miltä kaupungit näyttävät hyvän tai huonon hallinnon seurauksena. Itse asiassa tilanne on pitkälle sama tultaessa 1900-luvun loppuun. Tutkimani esimerkit osoittavat, miten kaupunkipolitiikassa yhä tärkeämmäksi tavoitteeksi on noussut kaupungin aseman kohottaminen eurooppalaisten kaupunkien verkostossa. Tämä tapahtuu markkinoimalla mielikuvia ja kaupunkien representaatioita ulospäin, liittyen hyvän hallinnon kaupunkiin (vrt. Farinelli et al. 1994). Kaupunkien kehitys on puristumassa yhä tiukemmin samaan muottiin, huolimatta niiden erilaisesta historiasta ja eri kulttuureista. Huonon hallinnon kaupunki, sitä ei markkinoida, mutta se voi herättää muuten laajaa mielenkiintoa.

Kotikaupunkini Turku on ollut vuoden 1995 aikana voimakkaiden mielikuvien muodostamisen prosessin kohteena. Apollo, Tavoite-Auto, Matintalo, Leppä; nämä ovat tekijöitä, joiden avulla luodaan mielikuvaa huonon hallinnon kaupungista, varsinkin mediasta käsin. Onko tässä kyse 1990-luvun »Abola-viruksesta», jonka ensioireilua »Turun tauti» oli 1980-luvulla vai onko kyse jostakin laajemmasta? Turku ei ole ainoa tapaus Suomessa, mutta se on saanut kaikkein eniten kielteistä julkisuutta, ehkä syystäkin. Mielikuvien muovaamisen taustalla on vallankäyttö kaupungissa, jolloin kyse ei ole enää vain (Turun) kaupunkipolitiikasta ja kehittämisestä. Myös tässä voimme palata Toskanan kumpuilevaan maakuntaan, jossa 1400-luvulla elänyt Bernardo Sienalainen (Bernardo da Siena) selvitti Renessanssin aikana noitavainoja »pimeän keski-ajan» päättymisen jälkeen. Yhtenä hänen johtopäätöksensä oli, että suurten muutosten aikana ja sosiaalisten olojen kiristyessä suurimmat vallankäyttäjät ohjasivat kehitystä, jolloin »yleisen edun nimissä» tiettyjä ihmisiä tuomittiin magiaan sekaantuneiksi henkilöiksi. Kansa purki vihansa roviolla poltettaviin noitiin todellista valtaa pitävien sijasta. Sosiaaliset olot eivät kuitenkaan oleellisesti muuttuneet näiden tuomioiden jälkeen, mutta kansa rauhoittui ja

hallitsijat jatkoivat kuten aiemmin. Tämä oli esimerkki 500 vuoden takaa ja koski Toskanan seutuja, mutta se kertoo myös kaupunkien ja yhteiskunnan kehittämiseen liittyvästä vallankäytöstä. Mitä lähemmäksi valtaa lähestytään, sitä epäselvemmäksi sen olemus käy (vrt. Lappalainen 1995). Kaupunkien kehittämisen taustalla ovat eliitit, joiden toimissa julkiset ja yksityiset intressit sekoittuvat (ks. Judge, Stroker & Wolman 1995). Markkinamyönteisen suunnittelun asema on vahvistunut eri puolilla Eurooppaa, missä yhteydessä yksityisen sektorin asema on kasvanut. Kaupunkisuunnittelu ei enää kontrolloi kehitystä, vaan pyrkii mukautumaan markkinoihin ja nopeuttamaan tämän mukaista kehitystä.

Sienaa Toskanassa voidaan käyttää myös esimerkkinä siitä, miten esteettisyydellä on yhä tärkeämpi merkitys kaupunkien kehittämisessä ja uudistamisessa. Takavuosina Prinssi Charles aiheutti keskustelua arkkitehtien ja kaupunkisuunnittelijoiden keskuudessa ottamalla voimakkaasti kantaa rakennettuun ympäristöön. Hän tuomitsi epäesteettisinä modernistisen ja postmodernistisen arkkitehtuurin piirteet mm. Lontoon uudistetulla tokka-alueella. Prinssi Charles nosti Sienan esimerkiksi kauniista kaupungista ja varsinkin sen keskustassa olevan aukion Piazza del Campon. Tämä näkemys perustui »historiallisen» kaupunkiympäristön »kauneuteen», jonka piirteitä hän kaipasi myös nykyaikaan ja niiden keskusta-alueille. Mielenpitemään myös hän loi tilaa postmodernin aikakauden kaupunki uudistukselle, jota luonnehtii pinnallinen kaupunkitilan tuottaminen leikkitelevän ja valikoidun historian käytön avulla. Kaupunkiympäristö ei ole kuitenkaan mielekkäästi siirreltävässä ajassa ja tilassa. Toisaalta Prinssi Charles ei halunnut muistaa, kuten eivät monet muutkaan »historiallista kaupunkiympäristöä» ihannoivat, kaupungin syvempää tekstiä (vrt. Laws 1994). Renessanssin ajan Siena oli erittäin jyrkkä luokkajaon suhteen, eikä siellä ollut tasa-arvoa. Lisäksi tuota harmonista aukiota käytettiin ihmisten mestauspaikkana. Palattaessa 1900-luvun loppuun voidaan havaita postmodernistisen kaupunkitilan luomisessa valikoitua historian käyttöä, erityisesti kaupunkien ranta-alueilla. Jokaisessa kaupungissa yleistyvät samanlaiset kaupunki uudistuksen piirteet, joita ovat kaupallisuuden ja kuluttamisen tilat. Tästä esimerkkinä on se, että hyvin monen kaupungin ranta-alueella sijaitsee nykyisin World Trade Center, suuri meriakvaario, historiallisten laivojen jäljitelmät, eliittiasuminen, ooppera- ja konserttisalit sekä kansainväliset ravintolaketjut, joissa Music Television tuo esille saman sekunnin aikana uusimmat trendit ympäri maailman. Muotivirtaukset eivät liity pelkästään vaatteisiin, vaan myös kaupunki uudistukseen, jossa sopiva menneen ja tulevan sekoitus tukee kaupallista uudistusta. Ajan ja tilan suhteet hämärtyvät mentäessä kohti uuden vuosituhannen alkua. Kulttuuri (teollisuus) avulla nostetaan taantuneet sisäkaupungin alueet jälleen mielenkiintoiseksi ja tärkeäksi osaksi kapitalistisen kaupungin kehitystä, mutta usein sosiaalisen kehittämisen kustannuksella. Tätä kehitystä voidaan arvioida kriittisesti, sillä eurooppalaisten kaupunkien rikkaus on niiden ja niiden asukkaiden erilaisuudessa. Näin ajatellen ei ole mielekästä pyrkiä yhtäläiseen eurooppalaiseen kaupunkipolitiikkaan.

Puusta maahan kaupunkitutkimuksen pyörteissä 1990-luvulla

Tutkimukseni teon ajoittuminen 1990-luvun alkuvuosiin ihmismaantieteen voimakkaan kehityksen aikana on merkinnyt tutkimusasetelman tarkastelemista useaan otteeseen. Lisäksi eri kulttuurit ovat monimutkaistaneet tutkimusprosessia, sillä en katsonut voivani tehdä tutkimusta kaupungeista etäisyyden päästä. Minun oli »pakko» tutustua niihin syvemmin, asua niissä vuosia, tutustua kulttuureihin, oppia niissä asuvien ihmisten kieli ja tutustua kaupungin asukkaisiin, ainakin joihinkin heistä. Alussa esittämäni esimerkki Cosimosta liittyy myös minuun tutkijana ja omaan tutkimusympäristöni. Minun oli noustava »puuhun», mutta aikani siellä istuttuani havaitsin, että sieltä käsin tutkimuksen teko oli mahdotonta. Tällöin mielestäni ainoa mielekäs vaihtoehto oli mennä kentälle. Ratkaisuni oli toinen kuin Cosimolla ja monilla muilla hänen seuraajillaan, mutta olennaista on se mitä maassa tekee.

Eri kulttuureissa liikkuminen on ollut suuri haaste, mutta samalla myös mielenkiintoinen tehtävä. Erilaisuudesta johtuen sama muotti ei ole sopinut kaupunkien tutkimiseen, joten niiden yksiselitteinen vertailu keskenään ei tullut kysymykseen. Myöskään suunnittelujärjestelmien tarkastelussa käsitteet eivät olleet helposti siirrettäviä. Jokaisessa maassa oli omia käsitteitä ja ne saivat niissä eri muotoja ja sovelluksia, mihin ovat päätyneet myös muut tutkijat (Booth 1993; Cullingworth 1993). Olenkin tutkimuksessani esittänyt erilaisia tapoja lähestyä kaupunkisuunnittelun, -uudistuksen ja -politiikan piirteitä, mutta niiden tarkastelua ei tule kuitenkaan jättää pelkästään abstraktin keskusvallan ja anonyymien lainsäädännön varaan. Tarkastelemisani kaupungeissa ja maissa on nähtävissä myös yksittäisiä toimijoita, joilla on ollut vaikutusta sekä kaavoituksen lainsäädännön että kaupunkien kehitykseen.

Kaupunkien kehitys on monisyinen ja -selitteinen kokonaisuus, josta näkemys vaihtelee katsojasta käsin. Tutkijan on yhä huolellisemmin perehdyttävä tutkimusongelman määrittelyyn. Metodien valinnassa ja tutkimuksessa hänen on pystyttävä osoittamaan riittävää sensitiivisyyttä. Tutustuminen kulttuureihin (tutkimus)prosessin kautta on merkinnyt minulle myös luopumista, sillä tunnustan tietäväni vain osan niiden syvyydestä ja samalla tutkimuskohteistani. Haasteeksi on muodostunut jyrkän ja läpinäkyvän rajan ylittäminen objektiin ja subjektin välillä sekä tutkiminen, kirjoittaminen ja kertominen tästä lähtökohdasta käsin. Aikaprospektiivin laajetessa on luonnollisesti tehtävä valintoja ja pohdittava peruskysymystä, mikä on se totuus, joka menneisyydestä voidaan nostaa esille. Kaupungin kehityksen ulkoisten toteutumismuotojen taustalla ovat olleet monesti paikkakunnan kehitykseen vaikuttaneet historialliset tekijät, jotka puolestaan ovat luonteeltaan sekä paikallisia että kansainvälisiä. Tässä mielessä aika ja tila sekoittuvat kaupungissa hyvin monimuotoiseksi kimpuksi. Pluralismin kaudella tutkijan etiikka voi myös vaatia irroittautumista akateemisesta teorian maailmasta, sen kertomusten

hylkäämistä ja osallistumista konkreetian tasolla kaupunkien kehittämiseen. Olenaiseksi muodostuu kysymys siitä, miten kaupunkia kehitetään, kenen ehdoilla ja keitä varten.

Vapaus syntyä erilaisuudesta ja erilaisuus vapaudesta

Yksi tärkeimpiä havaintoja onkin, että kaupunkien rikkaus on niiden erilaisuudessa, erilaisissa kaupunkimaisemissa ja asukkaissa: on tärkeää kuunnella kaupunkien erilaisia ääniä ja lukea niiden tekstejä, olla niitä tekemässä ja tulkitsemassa suvaiten äänien erilaisuuden ja niiden säröt. Syvempi tutustuminen tutkimiini kaupunkiin, niiden asukkaisiin ja niissä vaikuttaviin toimijoihin on tuonut ymmärrystä siitä, että voin vain kertoa oman näkökulmani ja osatotuuden. Tutkimuksessani on monta näkijää ja kokijaa, joten siitä tehtäviä tulkintojakin voidaan tehdä useita. Hartaana toivomukseni on, etten tässä kirjoittamisen vaiheessa ole jäänyt liikaa kirjaimen tai kirjoittamisen vangiksi, vaan että kirjoituksessa on tiedon lisäksi myös tunne mukana. Päätän tämän lectio praecursorian Italo Calvinon (1994) sanoin:

»En anna kuin vain nämä hyvin yleiset lähtökohdat, koska lukijan täytyy tulkita tarinat niinkuin hän haluaa tai olla tulkitsematta niitä ja lukea ne vain omaksi nautinnokseen, mikä toisi minulle täyden tyydytyksen kirjailijana. Niinpä myönnänkin, että kirjat voidaan lukea eksistentiaalisina teoksina, kuten myös marxilaisina, uskantilaisina, freudilaisina tai jungilaisina, mutta ennen kaikkea olen iloinen siitä, kun näen, ettei mikään avain avaa niiden kaikkia lukkoja.»

KIRJALLISUUS

- Booth, Philip (1993). The cultural dimension in comparative research: making sense of development control in France. *European Planning Studies* 1:2, 217-229.
- Calvino, Italo (1957). *Il barone rampante*. Einaudi, Torino.
- Calvino, Italo (1994). *Our Ancestors*. Minerva, London.
- Cullingworth, Barry J. (1993). *The political culture of planning. American land use in comparative perspective*. Routledge, London.
- Farinelli, F., G. Offisson & D. Reichert (toim.) (1994). *Limits of representation*. Accedo Verg., Munich.
- Judge, David, Gerry Stoker & Harold Wolman (1995). *Theories of urban politics*. SAGE, London.
- Lappalainen, Pentti (1995). Vallan horisontti. *Tiede ja Edistys* 95, 44-55.
- Laws, Glenda (1994). Urban policy and planning as discursive practices. *Urban Geography* 15:6, 592-600.

1 Väitöstilaisuudessa Turun yliopistossa 21. kesäkuuta 1995 pidetty lectio praecursoria.